

5-8. OSZTÁLYOS TANULÓK MINDENNAPI KIHÍVÁSAI AZ ÉNHATÉKONYSÁG TÜKRÉBEN

EVERYDAY CHALLENGES OF 5-8. GRADE STUDENTS IN THE LIGHT OF SELF-EFFICACY

Nagyné Hegedűs Anita ^{1*}

¹ Gyógypedagógus-képző Intézet, Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, Szegedi Tudományegyetem,
Magyarország

² Pszichológiai Doktori Iskola, Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Eötvös Lóránd Tudományegyetem,
Magyarország

Kulcsszavak:

Általános iskola
Énhatékonyság
Korai serdülőkör

Keywords:

Primary school
Self-efficacy
Early adolescence

Cikktörténet:

Beérkezett 2015. november 10.
Átdolgozva 2015. január 31.
Elfogadva 2016. február 20.

Összefoglalás

A korai serdülőkörbe lépés számos új kihívást tartogat a fiatalok számára. Az énhatékonysággal kapcsolatos szakirodalmak tanulmányozása igazolja, hogy e korosztály pontosabb megismerésében fontos tényezőnek tekinthető e terület vizsgálata. Jelen elemzés 180 általános iskolai, felső tagozatos tanuló válaszai alapján készült. A kapott eredmények osztályonkénti eloszlás mentén történt elemzése életkorspecifikus kihívásokat tükröz.

Abstract

Entering the period of early adolescence is a challenge for young people. Studying the literature of self-efficacy proves that this field is to be regarded an important factor in knowing the cohort. The present study was based on the data of 180 primary school senior section students. The results reflect age specific challenge according to the distribution by years.

1. Bevezetés

Az általános iskola felső tagozata a tanulók számára számos új kihívást tartogat, melyek háttérben a nevelés-oktatás megváltozott feltételei mellett számos biológiai, pszichológiai és szociális, társas tényezőt is találhatunk. Az 5. osztályba lépéssel a tanulók egyik meghatározó – iskolai rendszerhez kapcsolódó – kihívása a „soktanáros” rendszerrel való megküzdés, az e helyzethez való igazodás, a pedagógusok elvárásainak, stílusának megismerése és az esetenként akár nagyon eltérő követelményeknek való megfelelés képességének elsajátítása. Alsó tagozaton a tanulók idejük legnagyobb részét az osztályfőnökkel, a tanítóval töltik. Természetesen már ebben az időszakban is vannak olyan tantárgyak, melyeket más tanárok oktatnak, de a legnagyobb számban mégis az osztályfőnök birtokolja a tárgyakat. Az iskolai rendszerhez kapcsolódó kihívások mellett számos biológiai, szociális és pszichés jellegű kihívás is megjelenik, melyek szintén fontos szerepet játszanak a tanulók mindennapjaiban, egészséges fejlődésében. E kihívásokkal való megküzdés sikerességét nagymértékben befolyásolják az egyén észlelt képességei, mely alapján az énhatékonyság vizsgálatának fontossága egyértelműen igazolható.

A szakirodalmak tanulmányozása során a serdülőkör három szakaszának elkülönítésével találkozhatunk: korai (10/11-14/15 év), középső (15-16/17 év) és késői (17/18-21 év) szakasz [5],

* Nagyné Hegedűs Anita
E-mail cím: hegedus.anita@jgyk.u-szeged.hu

[10], [11], [12]. Az életkori határokat elemezve látható, hogy témánk szempontjából a korai serdülőkorral (azon belül is a pszichológiai és szociális tényezőkkel) való foglalkozás a releváns.

1.1. 5-8. osztályos tanulók jellemzői, mindennapi kihívásai

A teljesség igénye nélkül megemlíthető, kiemelhető a serdülőkor e szakaszára vonatkozó változások, kihívások közül például:

- az új testképhez, biológiai változásokhoz való alkalmazkodás;
- a saját testtel, külső megjelenéssel kapcsolatos foglalkozás fokozódása;
- a megnövekedett, erős kortárshatás, a társak általi elfogadásáért való küzdelem, a kortárs csoport be- és elfogadásának keresése;
- a szoros barátságok fontosságának növekedése, kevesebb figyelem a szülők irányába;
- a nagymértékű kognitív fejlődés, alakulás;
- a motivációt és viselkedést illető változások;
- a társas összehasonlítás jelentőségének növekedése [10], [11], [12].

A korai serdülőkorral kapcsolatos változásokról, jellemzőkről részletes információk találhatóak a fenti forrásokban.

1.2. Énhatékonyság

Az énhatékonyság bizonyos tevékenységek végrehajtására vonatkozó észlelt képesség, mely a mindennapi élet különböző területein befolyásoló szereppel bír [2], [4], [7]. Az énhatékonysággal kapcsolatos tapasztalatok gyökereit a családból hozzák az egyének, azáltal, hogy az első teljesítménypróbálkozásokra vonatkozó visszajelzéseket itt kapják [2], [9]. A barátok és a kortársak központi szerepet töltenek be a serdülők énhatékonyságának alakulásában [8]. Az énhatékonyság olyan metakognitív konstruktum, mely a személyiségfejlődésben, a kogníció és a motiváció alakulásában, az érzelmekben, a viselkedésben, az adaptív emberi működésben fontos szerepet játszik [1], [2], [3], [6], [7].

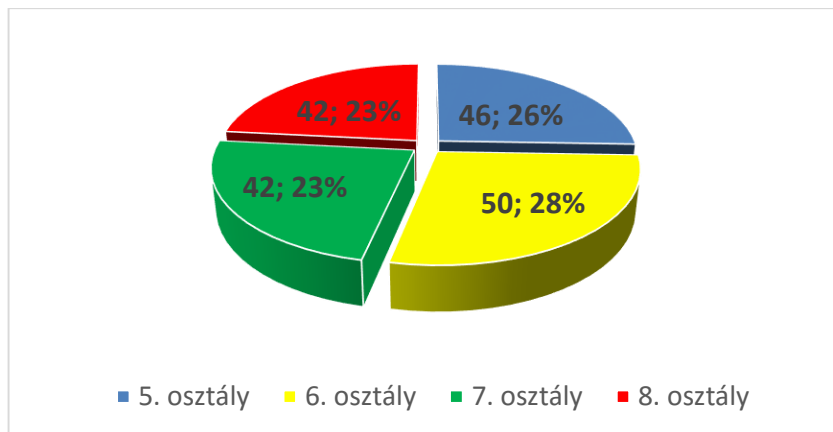
A fentiek alapján az 5-8. osztályos korosztály életkori sajátosságaiból adódóan e területek kiemelt szereppel bírnak, így az énhatékonyság vizsgálatának fontossága jól indokolható, az új kihívások sikeres teljesítésében az énhatékonyság fontos háttértényezőnek tekinthető. Az énhatékonyság empirikus vizsgálatával kapott eredmények az e korosztályba tartozó tanulók jobb megismerése mellett a pedagógusok mindennapi munkáját, a tanulói sikeresség támogatását segíthetik, háttér-információkként.

2. A vizsgálat céljai, mérőeszköz, minta

A vizsgálat célja általános iskolai, felső tagozatos tanulók összehasonlítása az énhatékonyság mentén, a különböző osztályfokok által képzett csoportok válaszait alapul véve. Alaphipotézisem fő vonulata az, hogy az énhatékonyság egyes területein különbségek mutathatók ki a tanulók között az életkor előrehaladtával, mely különbségek az életkorokhoz kapcsolódó kihívásokat mintázzák.

Az énhatékonyság vizsgálatára alkalmazott kérdőív alapját Rózsa Sándor és Kő Natasa (kézirat, é.n.) által használt Énhatékonyság Kérdőív (Bandura, 1990) adja, mely kilenc működési terület megismerését teszi lehetővé. A kérdőív itemeire 7 fokú skála segítségével adtak választ a tanulók.

Az adatelemzés 180 általános iskolai, felső tagozatos tanuló válaszai alapján történt. A minta összetételét az alábbi diagram mutatja (1. ábra):

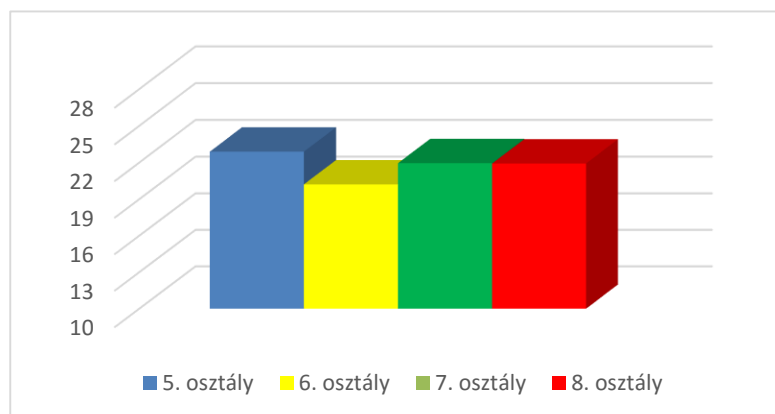
1. ábra. Az adatelemzésben résztvevő tanulók osztályonkénti eloszlása (fő; sházalék)

3. Eredmények

Az énhatékonyság vizsgálatára alkalmazott kérdőívre adott tanulói válaszok hat fő, az eredeti kérdőívben körvonalazott terület esetében jeleztek statisztikailag releváns különbséget a különböző osztályfokok tanulói között.

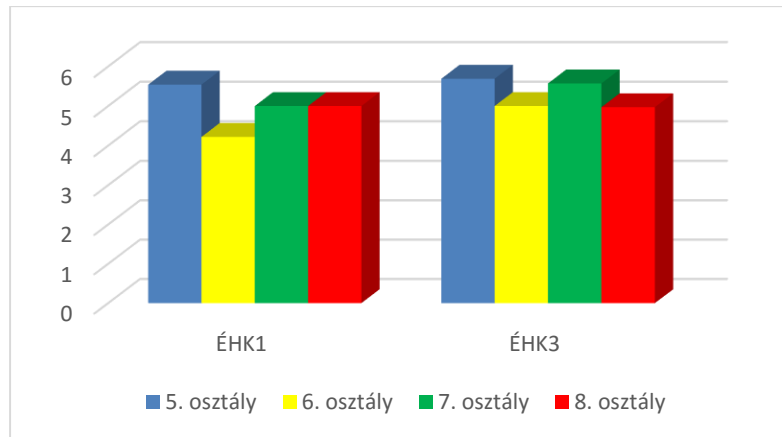
3.1. Segítségkérés hatékonysága

A segítségkérés hatékonyságára vonatkozó kérdések összesített eredményei (min. 4 pont, max. 28 pont) alapján az 5. osztályos tanulók szignifikánsan ($p=0,007$) magasabb értékeket jelöltek meg válaszként, mint a 6. osztályos tanulók (átlagértékek: $m_{5.osztály}=22,89$; $m_{6.osztály}=20,22$), mely különbséget az alábbi diagram mutatja (2. ábra):

2. ábra. A segítségkérés hatékonyságára vonatkozó kérdésekre adott összesített tanulói válaszok osztályonkénti eloszlása

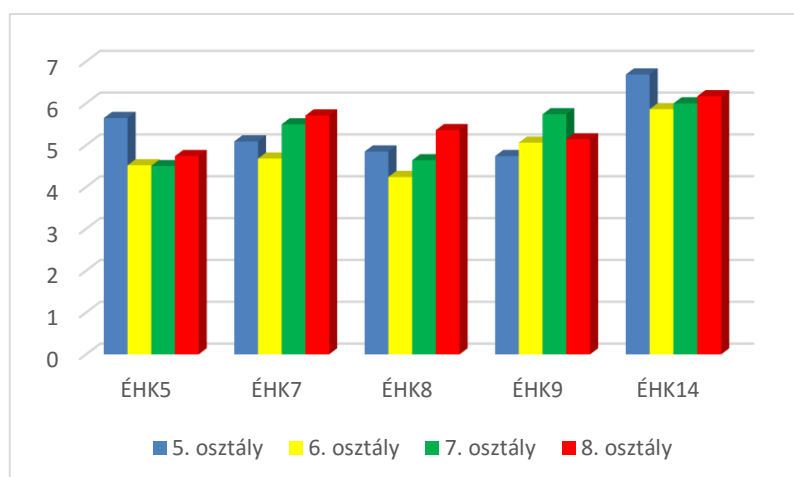
A segítségkérés hatékonyságára vonatkozó kérdések közül két egyedi tételben mutatkozott statisztikailag releváns eredmény (min. 1 pont, max. 7 pont). A tanároktól való segítségkérés hatékonyságában (ÉHK1) a 6. osztályos tanulók szignifikánsan ($p=0,000$) alacsonyabb értékeket jelöltek meg válaszként, mint az 5. osztályos tanulók (átlagértékek: $m_{5.osztály}=5,54$; $m_{6.osztály}=4,22$), míg a 7. és 8. osztályos tanulók válaszaikhoz viszonyítva tendenciaszintű ($p=0,081$) eltérést mutattak a 6. osztályos tanulók válaszaik (átlagértékek: $m_{7.osztály}=5$; $m_{8.osztály}=5$). A felnőttektől, probléma esetén történő segítségkérés hatékonyságára (ÉHK3) vonatkozó kérdésben az 5. osztályos tanulók válaszaik tendenciaszintű ($p<0,1$) eltérést mutatnak mind a 6., mind a 8. osztályos tanulók kérdéseikhez viszonyítva (átlagértékek: $m_{5.osztály}=5,69$; $m_{6.osztály}=5$; $m_{8.osztály}=4,97$). A fenti eredményeket a 3. ábra mutatja:

3. ábra. A segítségkérés hatékonyságára vonatkozó kérdéskör egyedi tételeire adott tanulói válaszok osztályonkénti eloszlása

3.2. Tanulmányi előmenetelre vonatkozó énhatékonyság

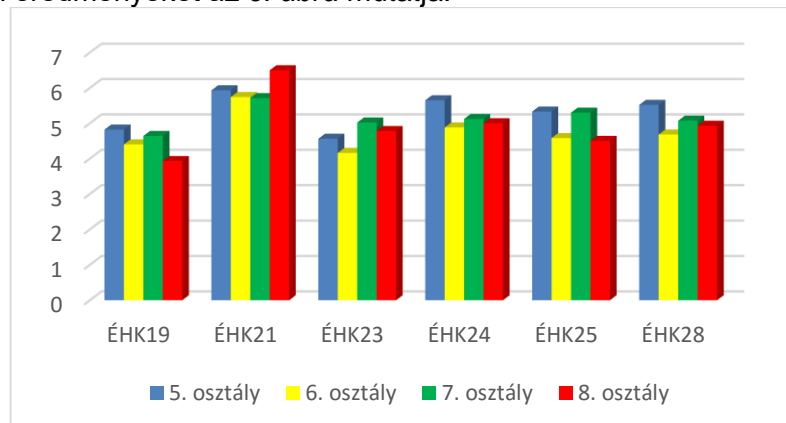
A kérdéskör öt tételében mutatkozott statisztikailag releváns eredmény az osztályok között (min. 1 pont, max. 7 pont). A matematika elsajátításának hatékonyságára (ÉHK5) vonatkozóan az 5. osztályos tanulók minden osztályhoz viszonyítva szignifikánsan ($p < 0,05$) magasabb értékeket jelöltek (átlagértékek: $m_{5.\text{osztály}}=5,65$; $m_{6.\text{osztály}}=4,52$; $m_{7.\text{osztály}}=4,5$; $m_{8.\text{osztály}}=4,74$). A magyar irodalom elsajátításának hatékonyságára (ÉHK7) vonatkozóan a 6. osztályos tanulók szignifikánsan ($p < 0,05$) alacsonyabb értékeket jelöltek, mint a 7. és a 8. osztályos tanulók (átlagértékek: $m_{6.\text{osztály}}=4,68$; $m_{7.\text{osztály}}=5,5$; $m_{8.\text{osztály}}=5,71$). A magyar nyelv elsajátításának hatékonyságára (ÉHK8) vonatkozóan a 6. osztályos tanulók szignifikánsan ($p=0,005$) alacsonyabb értékeket jelöltek, mint a 8. osztályos tanulók (átlagértékek: $m_{6.\text{osztály}}=4,24$; $m_{8.\text{osztály}}=5,36$). A történelem elsajátításának hatékonyságára (ÉHK9) vonatkozóan az 5. osztályos tanulók szignifikánsan ($p=0,014$) alacsonyabb értékeket jelöltek, mint a 7. osztályos tanulók (átlagértékek: $m_{5.\text{osztály}}=4,74$; $m_{7.\text{osztály}}=5,74$). Az informatika elsajátításának hatékonyságára (ÉHK14) vonatkozóan az 5. osztályos tanulók a 6. és 7. osztályhoz viszonyítva szignifikánsan ($p < 0,05$) magasabb értékeket jelöltek, a 8. osztályos tanulók válaszhöz viszonyítva tendenciaszintű ($p=0,06$) különbség mutatkozott (átlagértékek: $m_{5.\text{osztály}}=6,69$; $m_{6.\text{osztály}}=5,86$; $m_{7.\text{osztály}}=6$; $m_{8.\text{osztály}}=6,17$). A fenti eredményeket a 4. ábra mutatja:

4. ábra. A tanulmányi előmenetel énhatékonyságára vonatkozó kérdésekre adott tanulói válaszok osztályonkénti eloszlása

3.3. Tanulási feladatok önszabályozásának hatékonysága

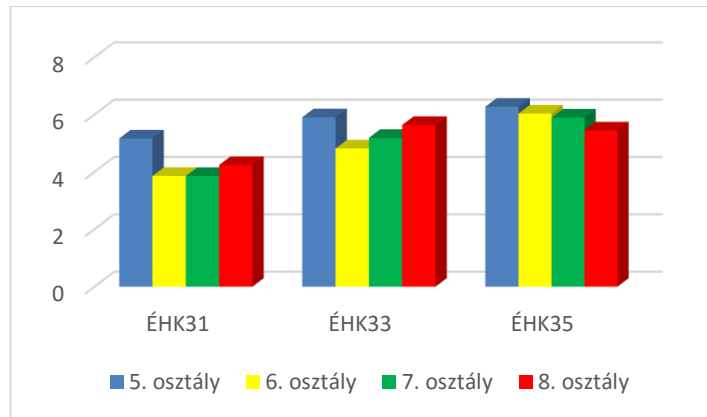
A kérdéskör hat tételében mutatkozott statisztikailag releváns eredmény az osztályok között (min. 1 pont, max. 7 pont). A tanulásra való összpontosítás hatékonyságára (ÉHK19) vonatkozóan az 5. osztályos tanulók válaszai tendenciaszintű különbséget ($p=0,052$) mutattak a 8. osztályos tanulók válaszaihoz képest (átlagértékek: $m_{5.osztály}=4,82$; $m_{8.osztály}=3,93$). Az órai tananyag leírására vonatkozó hatékonyság (ÉHK21) megítélésében a 8. osztályos tanulók a 6. és 7. osztályhoz viszonyítva szignifikánsan ($p<0,05$) magasabb értékeket jelöltek (átlagértékek: $m_{6.osztály}=5,74$; $m_{7.osztály}=5,71$; $m_{8.osztály}=6,5$). Az iskolai feladatok megtervezésének hatékonyságára (ÉHK23) vonatkozóan a 6. osztályos tanulók válaszai tendenciaszintű különbséget ($p=0,063$) mutattak a 7. osztályos tanulók válaszaihoz képest (átlagértékek: $m_{6.osztály}=4,16$; $m_{7.osztály}=5,02$). Az órán elmondottak megjegyzésére vonatkozó énhatékonyság (ÉHK24) megítélésében az 5. osztályos tanulók a 6. osztályos tanulók válaszaihoz viszonyítva szignifikánsan ($p=0,021$) magasabb értékeket jelöltek, a 8. osztályos tanulók válaszaihoz viszonyítva tendenciaszintű ($p=0,09$) különbség mutatkozott (átlagértékek: $m_{5.osztály}=5,65$; $m_{6.osztály}=4,88$; $m_{8.osztály}=5$). A tankönyvben leírtak megjegyzésére vonatkozó énhatékonyság (ÉHK25) megítélésében az 5. osztályos tanulók a 8. osztályos tanulók válaszaihoz viszonyítva szignifikánsan ($p=0,039$) magasabb értékeket jelöltek, a 6. osztályos tanulók válaszaihoz viszonyítva tendenciaszintű ($p=0,058$) különbség mutatkozott, illetve a 7. osztályos tanulók válaszai a 6. és 8. osztályos tanulók válaszaihoz viszonyítva szintén tendenciaszintű különbséget mutatnak (átlagértékek: $m_{5.osztály}=5,33$; $m_{6.osztály}=4,58$; $m_{7.osztály}=5,3$; $m_{8.osztály}=4,5$). A saját vélemény kifejtésének énhatékonyságára (ÉHK28) vonatkozó kérdésben az 5. osztályos tanulók a 6. osztályos tanulók válaszaihoz viszonyítva szignifikánsan ($p=0,039$) magasabb értékeket jelöltek (átlagértékek: $m_{5.osztály}=5,52$; $m_{6.osztály}=4,68$). A fenti eredményeket az 5. ábra mutatja:

5. ábra. A tanulási feladatok önszabályozásának hatékonyságára vonatkozó kérdésekre adott tanulói válaszok osztályonkénti eloszlása

3.4. Szabadidős tevékenységekre vonatkozó énhatékonyság

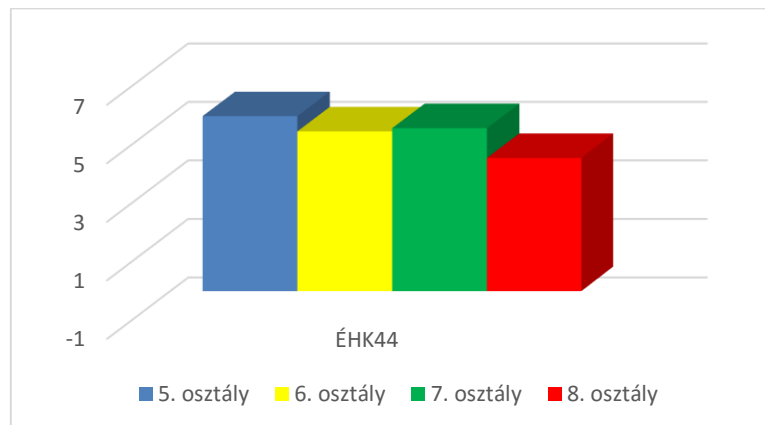
A kérdéskör három tételében mutatkozott statisztikailag releváns eredmény az osztályok között (min. 1 pont, max. 7 pont). A zenei énhatékonyság (ÉHK31) megítélésében az 5. osztályos tanulók a 6. és 7. osztályos tanulókhoz viszonyítva szignifikánsan ($p<0,05$) magasabb értékeket jelöltek (átlagértékek: $m_{5.osztály}=5,17$; $m_{6.osztály}=3,86$; $m_{7.osztály}=3,86$). A vetélkedőkben való részvételre vonatkozó énhatékonyság (ÉHK33) megítélésében a 6. osztályos tanulók az 5. és 8. osztályos tanulókhoz viszonyítva szignifikánsan ($p<0,05$) alacsonyabb értékeket jelöltek (átlagértékek: $m_{5.osztály}=5,91$; $m_{6.osztály}=4,82$; $m_{8.osztály}=5,64$). A csapatjátékokban való részvételre vonatkozó énhatékonyság (ÉHK35) megítélésében az 5. osztályos tanulók a 8. osztályos tanulókhoz viszonyítva szignifikánsan ($p=0,033$) magasabb értékeket jelöltek (átlagértékek: $m_{5.osztály}=6,28$; $m_{8.osztály}=5,45$). A fenti eredményeket a 6. ábra mutatja:

6. ábra. A szabadidős tevékenységekre vonatkozó énhatékonyság kérdéseire adott tanulói válaszok osztályonkénti eloszlása

3.5. Elvárásoknak való megfeleléssel kapcsolatos énhatékonyság

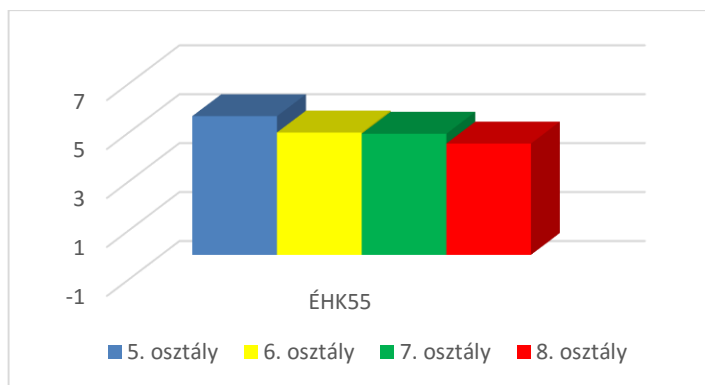
A kérdéskör egyetlen tételében mutatkozott statisztikailag releváns eredmény az osztályok között (min. 1 pont, max. 7 pont). Az egyén saját elvárásainak való megfelelésével kapcsolatos énhatékonyságára (ÉHK44) vonatkozó kérdésben a 8. osztályos tanulók az 5. és 7. osztályos tanulók válaszaihoz viszonyítva szignifikánsan ($p < 0,05$) alacsonyabb értékeket jelöltek, a 6. osztályos tanulók válaszaihoz viszonyítva tendenciaszintű ($p = 0,061$) különbség mutatkozott (átlagértékek: $m_{5.\text{osztály}} = 5,98$; $m_{6.\text{osztály}} = 5,46$; $m_{7.\text{osztály}} = 5,57$; $m_{8.\text{osztály}} = 4,55$). Az eredményeket a 7. ábra mutatja:

7. ábra. Az egyén saját elvárásainak való megfeleléssel kapcsolatos énhatékonyság kérdésre adott tanulói válaszok osztályonkénti eloszlása

3.6. Támogatások elérésére vonatkozó énhatékonyság

A kérdéskör egyetlen tételében mutatkozott statisztikailag releváns eredmény az osztályok között (min. 1 pont, max. 7 pont). A szülők iskolai programokba, rendezvényekbe való bevonására vonatkozó (ÉHK55) énhatékonysági kérdésben az 5. osztályos tanulók a 8. osztályos tanulókhoz viszonyítva szignifikánsan ($p = 0,014$) magasabb értékeket jelöltek (átlagértékek: $m_{5.\text{osztály}} = 5,67$; $m_{8.\text{osztály}} = 4,55$). A fenti eredményeket a 8. ábra mutatja:

8. ábra. A szülők iskolai programokba, rendezvényekbe való bevonására vonatkozó énhatékonysági kérdésére adott tanulói válaszok osztályonkénti eloszlása

4. Következtetések

A fenti vizsgálati eredmények a megfogalmazott alapfeltételezés helyénvalóságát mutatják. A kérdőív itemeire adott tanulói válaszok alapján az alábbi mindennapi kihívások azonosíthatók osztályonkénti bontásban:

5. osztályos tanulók kihívásai:

- A történelem elsajátítási hatékonyságát az e csoportba tartozó tanulók jelölték a legalacsonyabb értékekkel (míg a 7. osztályos tanulók mutatták a legmagasabb átlagot).

6. osztályos tanulók kihívásai:

- A segítségkérés általánosságban az e korosztályba tartozó tanulóknak okoz a legnagyobb nehézséget, mely leginkább a tanároktól való segítségkérés jelenségét érinti.
- A matematika (a 7. osztályos tanulókkal együtt), a magyar nyelv és irodalom és az informatika elsajátítási hatékonyságát az e csoportba tartozó tanulók jelölték a legalacsonyabb értékekkel.
- Az órai jegyzeteléssel kapcsolatban a 6. és 7. osztályos tanulók jeleztek leginkább nehézségeket (míg a 8. osztályos tanulók magasabb szintű énhatékonyságról számoltak be e területen).
- Az órán elmondottak-, a tankönyvben leírtak (a 8. osztályos tanulókkal együtt) megjegyzésének hatékonyságára vonatkozó kérdésekben e csoport tagjai adták a legalacsonyabb válaszokat.
- Az iskolai feladatok megtervezésére vonatkozó énhatékonysági kérdésekre a 6. osztályos tanulók válaszoltak a legalacsonyabb értékekkel (míg a 7. osztályos tanulók mutatták a legmagasabb átlagot).
- Az egyén saját véleményének kifejtésére vonatkozó hatékonysági ítéletek e csoportban voltak a legalacsonyabbak (az 5. osztályos tanulók számoltak be a legmagasabb szintű énhatékonyságról e tételben).
- A saját zenei hatékonyságukat a 6. és 7. osztályos tanulók jelölték a legalacsonyabb értékekkel (míg az 5. osztályos tanulók a legmagasabbakkal).
- Az iskolai vetélkedők követelményeinek való megfelelésüket az e csoportba tartozó tanulók ítélték a legalacsonyabbnak (majd az ítéletek az életkor előrehaladtával egyre pozitívabb képet tükröznek).

7. osztályos tanulók kihívásai:

- A matematika elsajátítási hatékonyságát az e csoportba tartozó tanulók jelölték a legalacsonyabb értékekkel (a 6. osztályos tanulókkal együtt).
- Az órai jegyzeteléssel kapcsolatban a 6. és 7. osztályos tanulók jeleztek leginkább nehézségeket (míg a 8. osztályos tanulók magasabb szintű énhatékonyságról számoltak be e területen).

- A saját zenei hatékonyságukat a 6. és 7. osztályos tanulók jelölték a legalacsonyabb értékekkel (míg az 5. osztályos tanulók a legmagasabbakkal).

8. osztályos tanulók kihívásai:

- A tanulásra való összpontosítás hatékonyságát az e csoportba tartozó tanulók jelölték a legalacsonyabb értékekkel.
- A tankönyvben leírtak megjegyzésének hatékonyságára vonatkozó kérdésekben e csoport tagjai adták a legalacsonyabb válaszokat (a 6. osztályos tanulókkal együtt).
- A csapatjátékokban, vetélkedőkben való részvétel hatékonyságának megítélése az életkor előrehaladtával egyre inkább csökkenő tendenciát mutat, az e csoport tanulóinál tapasztalható a legalacsonyabb érték.
- A tanulók a saját elvárásaiknak való megfelelési hatékonyságukat 8. osztályos korban tartják a legalacsonyabb szintűnek.
- Hasonló mintázatot mutat a szülők iskolai programokba, rendezvényekbe való bevonásának hatékonysága is.

A fentiek alapján az elemzés által kapott eredmények mindenképpen további vizsgálódásra, a téma mélyebb feltérképezésére ösztönzőek. Egyértelműen mutatják az énhatékonyság vizsgálatának helyénvalóságát e korosztály pontosabb megismerésében.

Irodalomjegyzék

- [1] Bandura, A. (1993): Perceived Self-efficacy in Cognitive Development and Functioning. *Educational Psychologist*, 28 (2), 117-148.
- [2] Bandura, A. (1994): Self-efficacy. In: Ramachaudran, V. S. (Ed.): *Encyclopedia of human behavior*, Vol. 4., 71-81. Academic Press, New York.
- [3] Bandura, A. (1995): Exercise of personal and collective efficacy in changing societies. In: Bandura, A. (ed.): *Self-efficacy in changing societies*. Cambridge University Press, New York.
- [4] Bandura A. (2001): Social cognitive theory: An agentic perspective. *Annual Review of Psychology* 52, 1-26.
- [5] Pikó Bettina és Hamvai Csaba (2012): Stressz, coping és reziliencia korai serdülőkorban. *Iskolakultúra*, 2012/9. 24-33.
- [6] Ross, S. N. (2007): Albert Bandura. In: Kincheloe, J. L.; Horn, R. A. (Ed.): *The Praeger handbook of Education and Psychology* (vol. 1.). Praeger Publishers, Westport, Connecticut, London.
- [7] Rózsa Sándor és Kő Natasa (é.n.): Az észlelt énhatékonyság szerepe gyermek- és serdülőkorban. Kézirat.
- [8] Schunk, D. H.; Miece, J. L. (2006): Self-Efficacy Development in Adolescence. In: Pajares, F.; Urdan, T. (Eds.): *Self-Efficacy Beliefs of Adolescents*. Information Age Publishing, Greenwich, CT, 71-96.
- [9] Schunk, D. H.; Pajares, F. (2001): The Development of Academic Self-Efficacy. In Wigfield, A.; Eccles, J. (Eds.): *Development of achievement motivation*. San Diego: Academic Press
- [10] Spano, S. (2004): Stages of Adolescent Development. *Research fACTs and Findings*. 2004 May.
- [11] Stang, J.; Story, M. (2005): Adolescent Growth and Development. In: Stang, J.; Story, M. (eds): *Guidelines for Adolescent Nutrition Services*. Center for Leadership, Education, and Training in Maternal and Child Nutrition, Division of Epidemiology and Community Health, School of Public Health, University of Minnesota.
- [12] Urdan, T.; Klein, S. (1998): *Early Adolescence: A Review of the Literature*. The U.S. Department of Education, Office of Educational Research and Improvement. MPR Associates, Inc., Berkeley.